

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЗУБИК АНДРІЙ ІГОРОВИЧ

УДК 39:911.3 (=161.2:1-87)

**СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА:
РОЗСЕЛЕННЯ, СОЦІО- І ДЕМОГЕОГРАФІЧНІ ПРОЦЕСИ**

11.00.02 – економічна та соціальна географія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі географії України географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор географічних наук, професор
Лозинський Роман Мар'янович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри географії України

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор
Круль Володимир Петрович,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
завідувач кафедри фізичної географії, геоморфології та
палеогеографії

кандидат географічних наук, доцент
Заставецький Тарас Богданович,
Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка,
доцент кафедри географії України і туризму

Захист відбудеться “20” квітня 2017 р. о “10” годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.08 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79007, м. Львів, вул. П. Дорошенка, 41, ауд. 26.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий “17” березня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор географічних наук, професор

А. А. Кирильчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна українська діаспора сформувалася внаслідок добровільного та примусового переселення українців до інших країн, а також через зміну державних кордонів. У наш час зростання чисельності українців за кордоном зумовлене процесами української трудової міграції, яка є результатом негативних явищ в економіці України. Діаспора є важливим людським, політичним та економічним потенціалом для України. Наразі невирішеними залишаються духовні, культурні, мовні та освітні потреби української діаспори. Важливою і актуальною є проблема асиміляції, особливо в країнах колишнього Радянського Союзу, де українці швидко русифікуються, інтегруючись у чисельнішу російську діаспору.

Увага дослідників до української діаспори особливо зросла після проголошення незалежності, а також – після Помаранчевої революції. За останні роки діаспоральна проблематика актуалізується серед науковців в контексті євроінтеграції України.

Українська діаспора є предметом досліджень різних наукових дисциплін та напрямів, однак її географічний аспект вивчено недостатньо. Використання географії в дослідженнях діаспори необхідне передусім для аналізу розселення українців у світі, просторового вивчення соціальних та демографічних процесів. Потребують дослідження сучасні еміграційні потоки українців, абсолютні та відносні зміни в структурі української діаспори, зрушення у розселенні в “традиційних” країнах української діаспори (Канада, Російська Федерація, США), розселення в країнах “нової” міграції (Італія, Іспанія, Португалія), етногеографічні процеси, аналіз етнонаціональної та міграційної політики в країнах з численною українською діаспорою.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах наукової теми “Сучасні тенденції трансформації суспільно-географічного простору України” (номер державної реєстрації 0111U008005), яка виконувалася на кафедрі географії України географічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – суспільно-географічне дослідження сучасної української діаспори, зокрема аналіз динаміки чисельності українців у країнах світу та особливостей їх розселення, вивчення/виокремлення соціо- і демогеографічних процесів серед українців, які проживають поза межами України.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання головних **завдань**:

– проаналізувати поняттєво-термінологічний апарат, сучасні теорії та концепції, які стосуються проблематики діаспори, для уточнення теоретико-методологічних і методичних засад дослідження української діаспори в суспільній географії;

– порівняти програми переписів населення в країнах проживання української діаспори за наявністю етнодемогеографічних, етнокультурних та етномовних критеріїв, які характеризують українську діаспору;

– дослідити особливості дії різноманітних чинників у процесі утворення українських діаспор у країнах світу;

– встановити динаміку чисельності української діаспори, зміни в структурі її розселення за останні десятиріччя на основі опрацювання результатів переписів

населення, які відбувалися в країнах проживання, матеріалів поточної міграційної статистики, соціологічних та оцінних даних;

– уточнити чисельність носіїв української мови у світі, дослідити етномовні процеси в українській діаспорі за етномовними критеріями, які використовують у програмах переписів у країнах проживання, встановити статевовікову структуру та освітній рівень за демографічними критеріями переписів населення;

– проаналізувати сучасну етнічну та міграційну політику в країнах проживання української діаспори, її вплив на функціонування української діаспори, обґрунтувати критерії, цілі та механізми державної політики в Україні щодо співпраці із зарубіжними українцями (діаспоральної політики).

Об'єктом дослідження є сучасна українська діаспора, яка проживає в різних країнах світу.

Предметом дослідження – тенденції в динаміці чисельності українців у країнах світу, особливості їхнього розселення, соціо- і демогеографічні процеси в українській діаспорі.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є фундаментальні положення теорії суспільної географії. З метою всебічного аналізу процес дослідження поділено на чотири етапи та сім підетапів, на кожному з яких використовувалися різноманітні методи та підходи. Зокрема, у роботі використано історичний, порівняльно-географічний, картографічний, порівняльний методи, метод історико-географічних зрізів, аналізу, логічний, типізація.

У процесі написання дисертації використано теоретичні та прикладні напрацювання відомих українських і зарубіжних науковців: Р. Брубейкера, І. Винниченка, О. Воловини, П. Гаврилишина, О. Годованської, В. Джамана, М. Дністрянського, В. Євтуха, О. Заставецької, Ф. Заставного, В. Кабузана, О. Казьміної, І. Крючковської, В. Круля, В. Куреляка, М. Лаврук, Р. Лозинського, В. Лопуха, В. Маркуся, Н. Мерфі, М. Сополіги, О. Топчієва, В. Трощинського, Г. Шеффера та ін. У контексті досліджень впливу державного розмежування на розселення українців актуальними є праці українських науковців С. Дністрянського, В. Кубійовича, С. Рудницького, І. Теслі та інших.

У роботі використано результати 45 переписів населення в декількох десятках країн, де проживає українська діаспора з кінця ХІХ ст. і до початку ХХІ ст. Етнодемографічні, етнокультурні та етномовні критерії програм переписів населення стали інформаційною основою дослідження. Не менш важливими є дані імміграційних бюро щодо чисельності українських трудових мігрантів.

Наукова новизна одержаних результатів. У результаті дисертаційного дослідження *вперше*:

– здійснено порівняльно-географічний аналіз розселення, соціальних і демогеографічних процесів в українській діаспорі після 1991 р.;

– уточнено сучасну чисельність української діаспори в країнах світу та її динаміку за останні десятиріччя, виявлено тенденції збільшення чисельності українських діаспор у країнах ЄС та Північної Америки, підвищення рівня урбанізації та освітнього рівня зарубіжних українців;

удосконалено:

– підходи до розроблення діаспоральної політики для країн проживання української діаспори на основі демоекономічних, демосоціальних та етномовних особливостей;

отримали подальший розвиток:

– дослідження джерельної основи вивчення української діаспори, зокрема встановлено наявність та змістовність етнодемогеографічних, етнокультурних та етномовних критеріїв, які характеризують українську діаспору в переписах населення, проведених в країнах її проживання;

– дослідження передумов і чинників формування української діаспори на основі сучасних теорій та концепцій з використанням найновіших статистичних матеріалів, зокрема, уточнено періодизацію формування української діаспори, проаналізовано вплив економічної ситуації на здійснення української трудової міграції;

– дослідження особливостей розселення української діаспори в різних країнах світу, у тому числі, зміни в розселенні українців у Казахстані, Канаді, Російській Федерації, Румунії, США та інших країнах у розрізі адміністративно-територіальних одиниць середньої та нижньої ланки;

– картографування розселення української діаспори, за допомогою програми ArcGIS складено 49 авторських карт, що відображають розселення українців у різних країнах світу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що систематизовані й узагальнені матеріали проведених досліджень можуть використати центральні, регіональні та місцеві органи державної влади у формуванні діаспоральної політики під час вирішення культурних, мовних, юридичних та освітніх потреб, а також у розробленні програм розвитку української мови в середовищі української діаспори. Теоретичні та прикладні положення дисертації використано в процесі викладання навчальних дисциплін “Географія населення України”, і “Етногеографія України” та включено до наукових звітів кафедри географії України за 2012–2015 рр.

Особистий внесок здобувача полягає у зборі та обробці результатів переписів населення, які проводилися наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. У роботі висловлено концептуальні міркування, розроблено методичні підходи та складено висновки, які сформульовані особисто здобувачем наукового ступеня. Наукові положення, висновки і рекомендації, що подані в дисертації та публікаціях і виносяться на захист автор отримав самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження представлено на наукових конференціях і семінарах: Міжнародній науковій конференції “Географічна наука і практика: виклики епохи”, присвяченій 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16–18 травня 2013 р.), VII Міжнародній конференції “Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід” (м. Львів-Тернопіль, 4–6 жовтня 2013 р.), Науково-практичній Інтернет-конференції “Фундаментальні та прикладні дослідження в географічній, екологічній та хімічній освіті” (м. Умань, 14–15 листопада 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Стратегія розвитку туризму у ХХІ столітті у контексті вирішення глобальних проблем сучасності” (м. Львів, 27 березня 2014 р.), Всеукраїнській науковій конференції присвяченій 70-річчю кафедри економічної і

соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 19–20 листопада 2015 р.), III Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції “Актуальні проблеми країнознавчої науки” (м. Луцьк, 15–16 грудня 2015 р.), щорічних наукових семінарах та звітних наукових конференціях кафедри географії України Львівського національного університету імені Івана Франка.

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 16 наукових праць, з них 8 – у фахових виданнях, рекомендованих ДАК МОН України, 1 – у виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз, 1 – у закордонному фаховому виданні, 6 – у матеріалах і тезах конференцій та семінарів, загальним обсягом 9,4 друкованих аркуша, в тому числі 0,5 аркуша – у співавторстві.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (367 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 211 сторінок, з них 180 – основного тексту. Робота містить 38 таблиць, 69 рисунків, 136 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **першому розділі** дисертації “Теоретичні й методичні засади географічного дослідження української діаспори” проаналізовано теоретичні питання взаємодії етногеографії та інших дисциплін, які вивчають українську діаспору, підходи науковців до визначення поняття “діаспора”; виділено чинники, які впливають на здійснення міграції та перебіг етногеографічних процесів в українській діаспорі; проаналізовано етнокультурні критерії програм переписів населення у країнах, де проживає чисельна українська діаспора; здійснено типізацію країн за інформативністю переписів населення щодо української діаспори; подано характеристику джерельної складової етногеографічних досліджень української діаспори.

Суспільно-географічні дослідження української діаспори не втрачають своєї актуальності. Окрім діаспор в Аргентині, Бразилії, Канаді та США, історія формування яких налічує більше ста років, утворюються нові діаспори в Греції, Іспанії, Ірландії, Італії, Португалії, Чехії та інших країнах, куди українці здійснюють трудову міграцію. У кожній країні проживання українська діаспора функціонує в своєрідному етнічному, мовному, культурному, релігійному та ментальному середовищах, що прямо чи опосередковано впливає на процеси розселення, етнічну та мовну асиміляцію.

Єдиного усталеного визначення поняття “діаспора” в науковій літературі немає. Виділяються два основні підходи до її трактування: а) частина етнічної спільноти, яка перебуває в іноетнічному середовищі; б) громадяни країни, які мають інше етнічне походження та підтримують зв'язок з історичною батьківщиною. Як ключові слова для визначення діаспори більшість науковців (М. Алієва, Р. Брубейкер, М. Винницький, О. Годованська, М. Дабаг, К. Платт, Дж. Есман, Ф. Заставний, З. Канукова, О. Кім, Р. Коен, У. Коннор, В. Кубійович, З. Левін, Ю. Лисенко, Т. Полоскова, Ю. Семенов, С. Стрельченко, В. Тишков, Ж. Тощенко, Т. Чаптікова, Н. Хабібулліна) використовують “етнос”, “етнічна меншина” та “спільнота”. Серед головних ознак діаспори науковці виділяють: проживання поза

межами етнічної/історичної батьківщини; збереження етнічної, мовної та релігійної самобутності; примусовий чи добровільний характер переселення; підтримка зв'язку із етнічною/історичною батьківщиною; наявність діаспорних організацій. Загалом діаспору можна визначити як частину етносу, яка проживає поза межами історичної батьківщини внаслідок об'єктивних та суб'єктивних обставин, зберігає етнічну самобутність та мову, прямо чи опосередковано підтримує зв'язок із країною походження.

Чисельність української діаспори найчастіше визначають за допомогою етнокультурних критеріїв програм перепису населення країн проживання. Програми переписів населення низки країн мають прямий етнічний критерій. За особливостями його використання виділяються дві підгрупи країн:

– країни, де в програмах переписів цей критерій сформульовано як “національність”. До них належать: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Естонія, Іспанія, Італія, Казахстан, Киргизстан, Латвія, Литва, Молдова, Польща, Португалія, Російська Федерація, Румунія, Словаччина, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан та Чехія;

– країни, де в програмах переписів він сформульований як “етнічна належність”: Австралія, Велика Британія, Канада та США.

Допоміжним критерієм при визначенні чисельності українців зазвичай є мова. За відсутності інформації про національність чи етнічну належність мовний критерій стає основним. Графа “рідна мова” наявна у програмах переписів таких країн: Австралія, Азербайджан, Білорусь, Велика Британія, Вірменія, Грузія, Естонія, Казахстан, Канада, Киргизстан, Литва, Молдова, Польща, Російська Федерація, Румунія, Словаччина, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан, Чехія.

До країн, у яких мовний критерій у програмах переписів сформульовано як “мова (и), найбільш використовувана (і) вдома і/або на роботі”, відносяться Білорусь, Латвія, Нова Зеландія, Польща, Словаччина, США. Графа “володіння іншими мовами” (крім державної), є у програмах переписів Австралії, Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Грузії, Естонії, Казахстану, Канади, Киргизстану, Литви, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану та Туркменістану.

Серед країн проживання української діаспори є такі, у яких або взагалі немає етнокультурної переписної статистики, або ж у матеріалах етнокультурної статистики не виділено окремої групи “українці”, чи окремо носіїв української мови. Це країни: Аргентина, Бразилія, Парагвай, Уругвай, Франція. Для встановлення чисельності українців у таких країнах використовують оцінні дані на основі різноманітних непрямих джерел.

Крім матеріалів переписів населення джерельна основа етногеографічних досліджень діаспори включає літературні джерела, поточну статистику, картографічні та довідкові матеріали, політико-правові документи, дані соціологічних досліджень, архівні матеріали та багато іншого. Попри значну кількість наукових праць, присвячених українській діаспорі, географічний аспект цієї проблематики досліджено недостатньо. Наприклад серед авторефератів дисертацій, розміщених в електронній базі бібліотеки В. Вернадського, станом на 2016 р. проблематика української діаспори порушена у 49 працях. Більшість досліджень української діаспори здійснили історики – 25 кандидатських та 3

докторських дисертацій. Географічне дослідження є лише одне – праця В. Куреляка “Українці Румунської Мараморощини”.

У другому розділі дисертації “Передумови і чинники формування української діаспори” розглянуто чинники, які впливають на появу української діаспори в країнах світу. На основі аналізу численних джерел виділено сім періодів української еміграції: від середини XVII – до кін. XIX ст., кін. XIX ст. – 1914 р., 1914–1917 рр., 1917–1939 рр., 1939–1945 рр., 1945–1991 рр., 1991 р. – сучасність. У межах цих періодів визначено головні країни та пікові періоди української міграції, подано періодизацію формування державної території України, здійснено аналіз економічних показників, як впливають на процеси української трудової міграції, охарактеризовано міграційні потоки українців у світі. Встановлено, що виборі країни міграції українці керувалися багатьма критеріями, з-поміж яких: можливість населення вільно мігрувати, діяльність організацій та осіб, які займалися вербуванням, бар’єрному факторі кордону, існування квот для мігрантів; наявність українців у країнах еміграції, розповіді співгромадян, які досягли успіху або зазнали невдачі в еміграції. За періодами міграції виділено три типи країн (табл. 1).

Таблиця 1

Типізація країн за особливостями формування української діаспори та періодами міграцій

Тип країн	Еміграція відбувалася у:	Підтип країн	Країни еміграції
I	всі періоди	1.1.	Канада, США
		1.2.	Велика Британія, Німеччина, Франція
		1.3.	Росія, Польща
		1.4.	Чехія
		1.5.	Аргентина
		1.6.	Казахстан
II	в певний період/періоди	2.1.	Білорусь, Болгарія, Молдова, Румунія, Словаччина, Угорщина
		2.2.	Греція, Іспанія, Ірландія, Італія, Португалія
		2.3.	Бельгія
		2.4.	Австрія
		2.5.	Бразилія, Парагвай, Уругвай
		2.6.	країни колишньої Югославії
		2.7.	Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан
		2.8.	Азербайджан, Вірменія, Грузія
		2.9.	Естонія, Латвія, Литва
		2.10.	Австралія, Нова Зеландія
		2.11.	Ізраїль
		2.12.	Данія, Нідерланди
III	була, але згодом відбулася еміграція в іншу країну	3.1.	Болівія, Венесуела, Мексика, Перу, Чилі

Варто зазначити, що під час визначення державних кордонів у XX ст. не завжди враховувався етнічний чинник, а тогочасні українські політичні сили не мали достатнього впливу на процеси державного розмежування. Тому сучасні державні кордони України не відповідають етнічному розселенню українців. Низка етнічних територій ввійшла до складу Російської Федерації, Польщі, Словаччини, Румунії, Молдови та Білорусі.

Економічна ситуація в Україні є одним з чинників української трудової міграції. Для аналізу економічної ситуації науковці застосовують різноманітні показники: динаміку рівня ВВП країни, рівень безробіття, розмір середньомісячної заробітної плати по регіонах. Диференціація областей за показником середньомісячної заробітної плати щодо середньоукраїнського показника корелюється з обсягами зовнішньої трудової міграції. Поступове зростання середньомісячної заробітної плати і пенсії та прожиткового мінімуму не відповідають фактичному рівню життя та не зменшують кількості українських трудових мігрантів, адже заробітчанство стало “суспільною модою” серед українців.

Україна входить до першої десятки країн, за кількістю трудових мігрантів, що живуть та працюють у країнах ЄС. Сучасні міграційні потоки українців мають заробітчанський характер та спрямовані переважно до розвиненіших країн-сусідів України (Російська Федерація, Польща), країн т. зв. “нової еміграції” (Греція, Іспанія, Італія та Португалія), а також Німеччини, США, Канади, Ізраїлю, Чехії. У цих країнах українські трудові мігранти виграють конкуренцію в інших мігрантів через менші вимоги щодо умов праці та невибагливість до виконуваних робіт.

У **третьому розділі** дисертації “Українське населення в країнах світу” досліджено розселення української діаспори, динаміку її чисельності, поширення української мови у світі, статевовікову структуру, освітній рівень українців, здійснено типізацію країн, де проживає чисельна українська діаспора.

З кінця 80-х – початку 90-х років ХХ ст. і до раунду переписів 2010 р. географія української діаспори зазнала значних трансформацій. За нашими обчисленнями, за результатами переписів населення та оцінними даними науковців, чисельність української діаспори на початку 90-х років ХХ ст. становила близько 9 848 000 осіб, тоді як за останніми результатами переписів населення та оцінними даними – 7 190 000. У розрізі макрорегіонів на початку 90-х рр. ХХ ст. найчисельніша українська діаспора проживала в Європі (без азійської частини Російської Федерації) – 62,3%. Значно менша частка українців зосереджувалася в країнах Північної Америки (18%) та Азії (13,5%). Українці переважно проживали у Канаді, США та азійських республіках колишнього Радянського Союзу. Останні переписи населення зафіксували значне зменшення чисельності українців за останнє десятиліття у Європі – на 16,8%, Азії – 6,3% та Південній Америці – 4,2%. Зниження частки Європи й Азії зумовлено різким зменшення кількості українців у країнах, що виникли після розпаду СРСР (рис. 1).

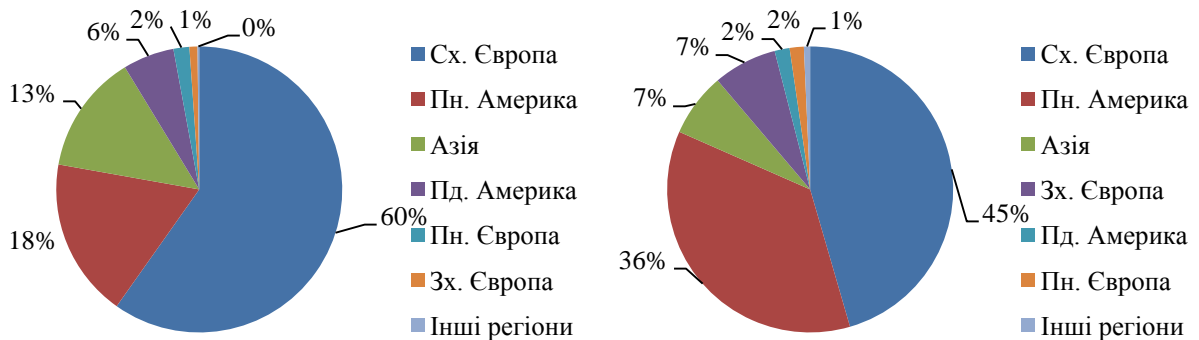

Рис. 1. Розселення українців у розрізі макрорегіонів наприкінці 1980-х – початку 1990-х років та наприкінці 2000-х – початку 2010-х років

Найчисельніші українські діаспори проживають у Російській Федерації (1928 тис. осіб), Канаді (1209 тис. осіб), США (961 тис. осіб), Казахстані (333 тис. осіб), Молдові (442 тис. осіб), Італії (200 тис. осіб), Білорусі (158 тис. осіб), Румунії (50 тис. осіб), Бразилії (400 тис.–500 тис. – оцінні дані), Аргентині (300 тис.–500 тис. – оцінні дані) та Ізраїлі (249 тис. – оцінні дані) (рис. 2).

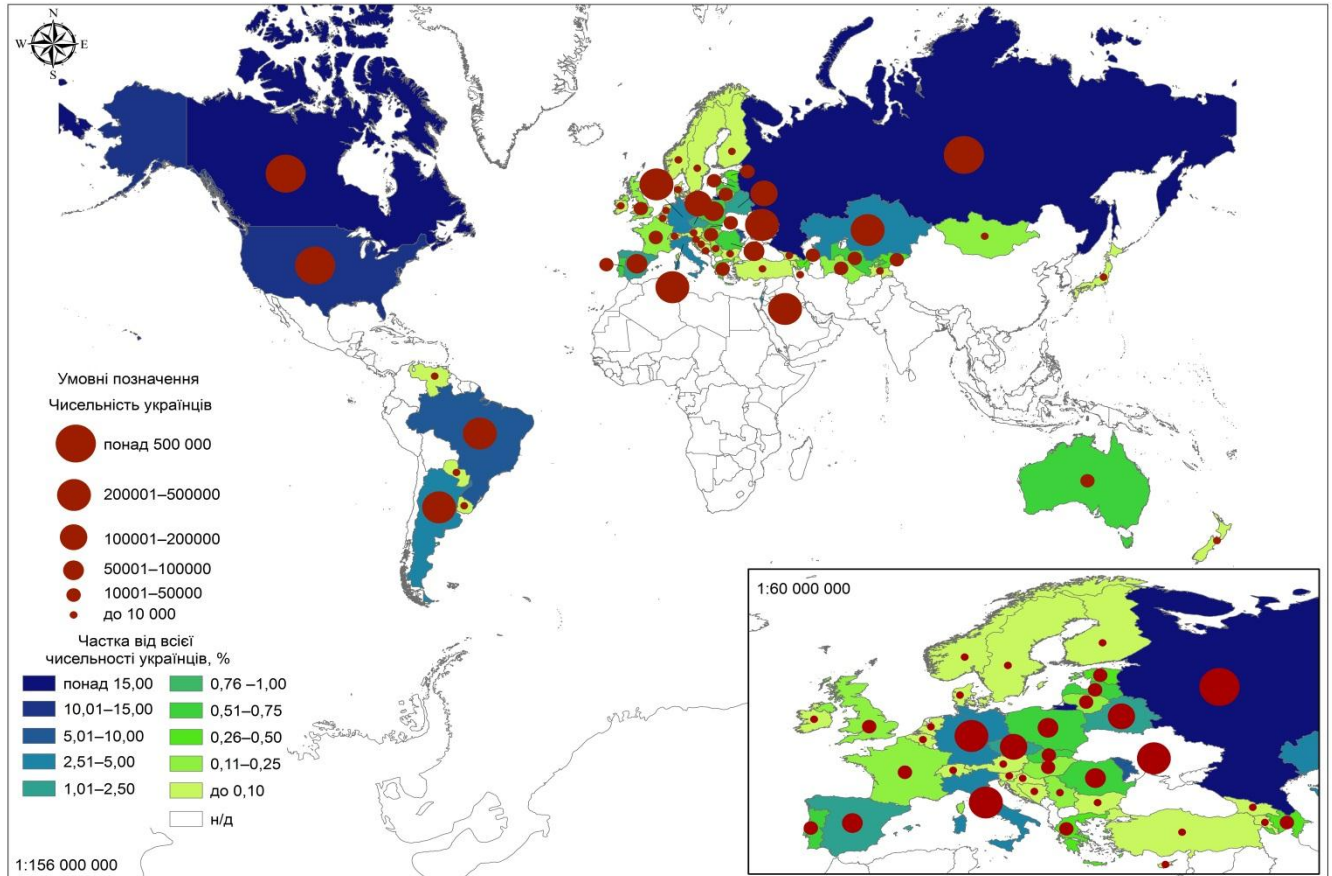

Рис. 2. Українська діаспора у країнах світу.

Виділено чинники зменшення чисельності української діаспори: асиміляція, етнічна сепарація, війни та нестабільна політична ситуація, культурна, мовна та релігійна дистанція з титульним етносом, інтеграція в середовище росіян, низький економічний розвиток країни, особливості ведення країною проживання етнічної та імміграційної політики, зміна поколінь, проблеми, пов'язані з отриманням громадянства, міграція в інші країни та рееміграція до України. Найсуттєвішим чинником зменшення чисельності українців є асиміляція.

За результатами переписів населення встановлено, що у перше десятиріччя ХХІ ст. середньорічна динаміка зменшення чисельності українців становила -1,68% – в Азербайджані, -2,27% – Білорусі, -3,91% – Вірменії, -6,67% – Грузії, -2,42% – Естонії, -3,14% – Казахстані, -3,9% – Киргизстані, -2,29% – Латвії, -2,88% – Литві, -1,75% – Молдові, -2,64% – Російській Федерації, -1,17% – Румунії, -2,2% – Словаччині, -4,64% – Таджикистані, -2,9% – Узбекистані та -5,86% – Туркменістані.

Поширення української та інших мов встановлено за мовними критеріями переписів населення. Найчастіше зарубіжні українці рідною зазначають мову своєї етнічної спільноти, або мову титульного етносу. Серед української діаспори в країнах колишнього Радянського Союзу поширеною є російська мова. Крім

Російської Федерації особливо відчутний вплив російської мови серед українців є у країнах, де вона має статус державної (офіційної): Білорусь, Казахстан та Киргизстан. Мовна та етнічна ситуація у США і Канаді, в поєднанні з відносно незначною сучасною міграцією українців, зумовили перехід українців на англійську мову.

Загалом українська мова на початку 2010-х років була рідною для понад 950 тис. діаспорних українців (13,5% від всієї чисельності українців у світі); українську, як мову домашнього спілкування вказали понад 278 тис. зарубіжних українців (3,9%); володіли українською як іншою мовою понад 178 тис. (2,5%). Мову титульного етносу, як рідну вказали 1180 тис. українців (16,4% від всієї чисельності українців у світі). Російська мова є рідною для 1977 тис. українців (27,5%). Володіють мовою титульного етносу/використовують її в домашньому спілкуванні 894 тис. українців (12,4%), російською володіють/використовують вдома 2552 тис. українців (36,9%). Англійська мова є рідною мовою для 1106 тис. українців (15,4%), володіють нею/спілкуються вдома 797 тис. українців (11,1%).

За критерієм “рідна мова” найвища етномовна відповідність українців зафіксована в Азербайджані 97,6% (21 тис. осіб вказали українську, як рідну мову) та Румунії (93%, 47 тис. осіб). Понад 50% українців вказали українську, як рідну мову у Вірменії (51,5%, 600 осіб), Італії (59,7%, 120 тис. осіб), Молдові (64,1%, 181 тис. осіб), Словаччині (76,6%, 5,7 тис. осіб). Низькою є етномовна відповідність українців у Білорусі (29,3%, 46 тис. осіб), Естонії (35,5%, 8 тис. осіб), Казахстані (15,8%, 52 тис. осіб), Киргизстані (24,5%, 5 тис. особи), Латвії (17 тис. осіб, 27,2%), Литві (32,9%, 5 тис. осіб), Російській Федерації (23,8%, 458 тис. осіб), Таджикистані (41,4%, 450 осіб) та Угорщині (45,8%, 3,4 тис. осіб).

За віковою структурою в більшості країн проживають українці переважно середнього та старшого віку. У розрізі окремих країн вікова структура українців помітно відрізняється. Головними факторами, що на неї впливають, є: час міграції до країни, наявність сучасної міграції, економічний розвиток країни проживання, етнічна політика країни. Серед країн, щодо яких є інформація про віковий склад українців, найменша частка дітей (до 10 р.) зафіксована в Російській Федерації (1,63%). Найвища частка цієї вікової групи зафіксована в Румунії (13,03%), Іспанії (8,54%) та Молдові (7,51%). У Румунії та Молдові значна частина українців проживає компактно на своїх етнічних територіях, у сільській місцевості. Таке розселення позитивно впливає на збереження етнічної ідентичності, оскільки зменшує частку змішаних шлюбів. Високу частку дітей в Іспанії можна пояснити двома причинами: переїздом всієї сім'ї та створенням сім'ї з іспанцями.

У країнах давнішої міграції серед українців відбувається процес старіння, тобто зростання частки осіб літнього та похилого віку. До цього призводять відмова молоді від української ідентичності у змішаних шлюбах, відсутність української еміграції в новітньому періоді, значні рееміграційні потоки до України чи до інших країн. Особливо за останнє десятиріччя зросла частка осіб старшого віку в українській діаспорі у пострадянських країнах: Вірменії, Казахстані, Киргизстані, Латвії, Литві та Російській Федерації. Дещо кращою, порівняно з більшістю країн, є структура українців у Молдові та Румунії. Натомість у країнах новітньої трудової міграції у віковій структурі українців домінують особи віком до 40 р.

Ще одним джерелом даних про українців у країнах їхнього проживання є дані про освіту. У більшості країн частка українців з вищою освітою є більшою від частки представників титульного етносу, за винятком Казахстану. Особливо це характерно для пострадянського простору. Частка українців з неповною вищою та середньою освітою є меншою від аналогічного показника серед титульних етносів. Найбільша частка українців, які мають вищу освіту, зафіксована при переписі населення Литви (28,6%), Молдови (28,3%), Білорусі (25,9%) та Російської Федерації (25,2%). Освітній рівень та рівень урбанізації впливають на характер зайнятості, рівень доходів та менталітет українців. Наприклад у Казахстані та Киргизстані, де рівень урбанізації українців нижчий порівняно з іншими країнами, частка українців з вищою освітою нижча – 14,2% та 17,2%.

Розроблено типізацію країн української діаспори, яка включає такі критерії: належність країни проживання до макрорегіону, період міграції українців, розселення українців, структуру української діаспори та динаміку чисельності українців. Критерій макрорегіону поєднував у собі етнічні, мовні, релігійні та культурні особливості. Період міграції українців впливає на зв'язок з історичною батьківщиною та частку змішаних шлюбів, що в подальшому ускладнює етнічну ідентифікацію дітей. Виділено вісім типів країн, у межах яких виділено 19 підтипів.

До першого типу країн відносяться країни колишнього Радянського Союзу, які поділені на шість підтипів, до другого – країни ЄС, що є сусідами України (Польща, Угорщина, Словаччина та Румунія), третього – країни “нової” міграції (Іспанія, Італія, Португалія, Греція), а також Чехія і Ізраїль, четвертого – країни Західної Європи з найвищим рівнем економічного розвитку (Велика Британія, Німеччина, Франція й ін.), п'ятого – країни колишньої Югославії, шостого – країни Північної Америки, де США та Канаду виділено окремими підтипами, сьомого країни Південної Америки, восьмого – Австралія і Нова Зеландія.

У **четвертому розділі** дисертації “Проблеми та перспективи суспільно-географічних досліджень української діаспори” здійснено порівняння діаспоральної політики Вірменії, Казахстану та Російської Федерації, проаналізовано українську діаспоральну політику, запропоновано заходи щодо її вдосконалення, поліпшення суспільно-географічних досліджень української діаспори.

Під час здійснення діаспоральної політики слід розробити окремі моделі для різних типів країн проживання української діаспори. З огляду на події останніх років, варто поглиблювати співпрацю із українцями, які проживають у країнах ЄС, США, Канаді, Австралії тощо. Натомість для українців, які проживають у країнах Середньої Азії, варто передбачити можливість репатріації.

Під час розробки діаспоральної політики важливо враховувати особливості появи українців у тій чи іншій країні. Зокрема, з урахуванням складових частин української діаспори, важливою є розробка співпраці у трьох напрямках: а) підтримка українців, які проживають на українських етнічних землях у складі інших держав; б) підтримка власне української діаспори; в) підтримка українських трудових мігрантів.

Західна діаспора Канади і США має значний досвід у розбудові організацій, метою яких є збереження та підтримка української ідентичності, натомість досвід сучасних українських трудових мігрантів у Європі у цій сфері заледве налічує

20 років. Представники західної діаспори, проживаючи у високорозвинутих країнах, зазвичай не відчують потреби в поверненні на історичну батьківщину, тому актуальнішою є використання їхнього досвіду в науковій, економічній чи управлінській сферах чи активізація туризму. На тлі загострення стосунків з Російською Федерацією та економічним розвитком азіатських республік колишнього СРСР Союзу актуальним завданням стає репатріація українців.

З українцями, які проживають на українських етнічних землях, варто налагоджувати співпрацю у форматі єврорегіонів. Європейська практика функціонування таких територіальних утворень показує, що вони вирішують культурні потреби поліетнічного населення прикордоння та суттєво знижують загрози конфліктів між державами. На територіях, які входять до складу єврорегіонів, у складі яких є українські області, у Білорусі, проживає 42,8% від усієї чисельності українців, 48,3% українців Молдови, 10,9% – Польщі, 9,9% – Російської Федерації, 91,2% – Румунії, 91,1% – Словаччини та 42,3% – Угорщини.

Актуальним завданням сучасної української географії є активізація суспільно-географічних досліджень української діаспори. Дослідження української діаспори, зокрема вивчення демогеографічних, демоекономічних, етнографічних процесів та розселення, дасть змогу краще планувати діаспоральну політику щодо українців у різних країнах.

ВИСНОВКИ

1. В Україні наукове дослідження діаспори здійснюють передусім історики, політологи, демографи, етнологи, соціологи. Немає єдиного визначення терміна “діаспора”, наявні підходи недостатньо враховують сучасні зарубіжні напрацювання у вивченні діаспор (концепції діаспоральних мереж, діаспор катаклізму). Для всебічного дослідження української діаспори необхідними є методи та концепти суспільної географії, передусім її складової – етногеографії. Географічний підхід дає можливість уточнити територіальний розподіл української діаспори, особливості розселення, просторові аспекти суспільних процесів, пояснити дію різноманітних чинників, що впливають на процес формування й розвитку української діаспори.

2. Численна джерельна основа дослідження української діаспори здебільшого ґрунтується на історичних і документальних матеріалах, спогадах і мемуарах, а особливо – на матеріалах переписів населення різних країн. Значними перешкодами у використанні результатів переписів є неоднакові час проведення, критерії програм переписів та територіальний рівень, у розрізі якого публікуються дані. Відсутність у багатьох країнах статистичної інформації про чисельність українців у розрізі населених пунктів не дає можливості дослідити детальніше ареали розселення та найбільші громади українців за кордоном. Значною дослідницькою проблемою є відсутність достовірної етнічної статистики в деяких країнах з численною українською діаспорою (Аргентина, Бразилія), внаслідок чого науковці десятиріччями використовують застарілі оцінні дані. Тому є потреба у використанні альтернативних джерел (наприклад, даних релігійних громад), а також здійсненні соціологічних опитувань.

3. Головним чинником сучасної української еміграції є складна економічна ситуація. Аналіз економічних показників засвідчив значні проблеми в українській

економіці, зокрема, це проблема безробіття, невідповідність рівня заробітних плат та пенсій прожитковому мінімуму та наявному рівні цін у країні тощо. Еміграції українців сприяє те, що завдяки своєму географічному розташуванню Україна знаходиться на перетині міграційних коридорів. Офіційні обсяги української міграції, згідно з даними української статистики, є незначними. Поза обліком українських прикордонних та консульських установ є значна кількість українських трудових мігрантів, які, залишаючи територію України, приховують справжню мету виїзду. Більшість українських мігрантів перебуває у розвиненіших країнах-сусідах: Російській Федерації та Польщі, значна частина українців проживає та працює в Німеччині, Італії, Чехії, Іспанії та Португалії. Загалом за чисельністю легальних трудових мігрантів українці є п'ятими в країнах ЄС. Згідно з даними останнього дослідження української трудової міграції поза межами України перебуває більш як 1,5 млн. українських трудових мігрантів.

4. Аналіз переписів населення та інших джерел у 53 країнах світу засвідчує, що кількість українців поза межами України, поступово зменшується. Головна причина – швидка асиміляція українців на просторі колишнього СРСР, особливо в Російській Федерації, Казахстані, країнах Середньої Азії. Проте внаслідок новітньої міграції зростає кількість українців в Іспанії, Італії, Канаді, Польщі, США, Угорщині та Чехії.

За останні два десятиріччя суттєво змінився територіальний розподіл українців у світі, зростає частка українців у країнах Європейського Союзу та зменшується у країнах, що утворилися після розпаду СРСР. Зростає рівень урбанізації зарубіжних українців, у багатьох країнах вони зосереджуються лише в найбільших містах чи виключно в столиці. Зростання частки українців, які живуть у країнах ЄС загалом є сприятливим, оскільки відображає європейський вектор інтеграції України. Крім цього, відносно близьке розміщення країн ЄС стосовно України (порівняно, наприклад, з країнами Америки, Казахстаном, країнами Середньої Азії чи східними регіонами Російської Федерації) в поєднанні з сучасним розвитком транспорту сприяє збереженню стійких зв'язків зарубіжних українців з Україною.

У структурі української діаспори знижується кількість та зменшується частка осіб, які живуть на етнічних землях у країнах-сусідах: Російській Федерації, Білорусі, Румунії, Молдові та Словаччині. Зумовлене це дією таких головних чинників: асиміляції (внаслідок відсутності повноцінних українських етнічних середовищ у прикордонних з Україною країнах); етнічної політики країн сусідів, які не зацікавлені в підтримці українців на своїй території чи навіть здійснюють агресивну недружню політику; відсутності підтримки з боку України та належної діаспоральної політики внаслідок політичної й економічної слабкості; зменшення природного руху населення, оскільки здебільшого українці в прикордонних з Україною регіонах країн-сусідів живуть в економічно слабкорозвиненій сільській місцевості, відбувається міграція у великі міста, а українські поселення на етнічних територіях занепадають.

5. Мовні ознаки української діаспори зумовлені насамперед історичними особливостями її формування в різних країнах світу, тривалістю проживання українців, специфікою мовних середовищ, у які вони потрапили. Опрацювання етномовних критеріїв перепису дало змогу встановити особливості поширення

української мови серед діаспори. Зокрема, українську мову як рідну частіше вказували жінки; чоловіки швидше здійснювали перехід на інші мови; російську як рідну мову частіше вказувало українське міське населення; українське сільське населення діаспори як рідну мову частіше вказувало українську та мову титульного етносу. Виявилося також, що, чим меншою була чисельність української діаспори, тим вищою була етномовна відповідність українців. Зумовлено це зростанням частки недавніх мігрантів із зменшенням чисельності діаспор.

За результатами аналізу демогеографічних показників встановлено, що в статевій структурі української діаспори в більшості країн світу переважають жінки, що відповідає загальносвітовим тенденціям. Це зумовлено особливостями трудової та шлюбної міграції, перевагою жінок у структурі української етнічної спільноти, вищою середньою тривалістю життя порівняно з чоловіками. У віковій структурі української діаспори переважають особи середнього та старшого віку.

Освітній рівень української діаспори суттєво відрізняється, залежно від типу країни. У країнах давнішої міграції, таких як США та Канада, історично він був досить низьким, оскільки мігрували здебільшого селяни. Однак у процесі адаптації й урбанізації українців освітній рівень почав зростати. У багатьох пострадянських країнах рівень освіти українців є вищим, порівняно з представниками титульного етносу. Це стосується, зокрема, країн Середньої Азії, Молдови та Російської Федерації, де українські кваліфіковані спеціалісти свого часу відіграли важливу роль під час розбудови промислового комплексу. Однак після розпаду СРСР незнання мови титульного етносу стало для українців суттєвою перешкодою для отримання професійної освіти, що веде до зниження їх освітнього рівня, що особливо проявляється у Вірменії, Казахстані та Литві.

6. Сучасні реалії розвитку незалежної України продемонстрували значні проблеми в налагодженні співпраці з українською діаспорою. Проблеми економічного розвитку, відсутність реформ в економіці ускладнюють економічну співпрацю із українцями, які проживають у західній діаспорі. Внутрішні економічні проблеми стали перешкодою для повноцінного фінансування культурних, освітніх програм для діаспорних українців. Значною проблемою для українців, які проживають у країнах колишнього Радянського Союзу, є проблема русифікації.

У виробленні державними органами України діаспоральної політики потрібно враховувати, що особливістю сучасної української міграції та нової діаспори є те, що вона є соціально не однорідніша, порівняно з іншими періодами міграції. У попередніх хвилях доволі чітко простежувалося переважання певних соціальних груп: селян, політичних мігрантів, кваліфікованих працівників тощо. Сучасна структура українських мігрантів складніша, вона визначається потребами країн, у які мігрують українці. У ній представлені майже всі соціальні групи українців. Попри те, що найактивнішою є міграція із Західної України, численною є також міграція російськомовних українців зі сходу та півдня, а також із Києва й інших великих русифікованих міст. Тому мовна, релігійна структура, а також політичні погляди та соціокультурні орієнтири сучасної української міграції також є досить неоднорідними. Це об'єктивно ускладнює консолідацію українців, які мігрували після незалежності, вимагає нових підходів у діаспоральній політиці України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Зубик А. І. Джерела суспільно-географічного дослідження української діаспори / А. І. Зубик // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альфа-Пік, 2015. – Вип. 34. – С. 265–286.
2. Зубик А. І. Економічна ситуація як чинник української трудової міграції / А. І. Зубик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП “Тайп”. – №2(39). – 2014. – С. 81–91.
3. Зубик А. І. Етногеографічні процеси в середовищі українців Росії / А. І. Зубик // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альфа-Пік, 2014. – Вип. 27. – С. 199–209.
4. Зубик А. І. Етногеографічні процеси в українській діаспорі Молдови / А. І. Зубик // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – Вип. 20 (1). – С. 160–173.
5. Зубик А. І. Проблеми та перспективи розвитку діаспорного туризму в Україні / А. І. Зубик // Вісник Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2013. – Вип. 42. – С. 128–134.
6. Зубик А. І. Статистична основа суспільно-географічного дослідження української діаспори / А. І. Зубик // Вісник Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2014. – Вип. 47. – С. 136–145.
7. Зубик А. І. Сучасна трудова міграція населення з України в Польщу / А. І. Зубик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: СМП “Тайп”. – №1(36). – 2014. – С. 107–113.
8. Зубик А. І. Українська діаспора у країнах Закавказзя: динаміка чисельності, особливості розселення / А. І. Зубик // Вісник Харків. ун-ту. Сер. Геологія. Географія. Екологія. – 2015. – Вип. 43. – С. 113–118.

Публікації у наукових фахових виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз

9. Зубик А. І. Історико-географічні особливості формування середовищ зарубіжних українців / А. І. Зубик // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць. – Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – Вип. 18 (1). – С. 178–183.

Публікації в іноземних виданнях

10. Зубык А. И. Украинская диаспора в странах Центральной Азии: численность и особенности расселения / А. И. Зубык // Вопросы географии и геоэкологии. – Алматы, Институт географии, 2015. – Вып. 4. – С. 87–95.

Публікації в інших виданнях, тези наукових доповідей

11. Зубик А. І. Використання історико-культурних ресурсів Сколівського району для потреб ностальгійного туризму / А. І. Зубик // Стратегія розвитку туризму у ХХІ столітті у контексті вирішення глобальних проблем сучасності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 27 березня 2014 р.). – Львів. – 2014. – С. 239–245.

12. Зубик А. І. Діаспорний туризм як інноваційний вид туризму / А. І. Зубик // Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід: матеріали VII міжнар. конф. (м. Львів-Тернопіль, 4–6 жовтня 2013 р.). – Львів. – 2013. – С. 195–199.

13. Зубик А. І. Етнокультурні показники у програмах переписів населення (для потреб етногеографічних досліджень) / А. І. Зубик // Географічна наука і практика: виклики епохи: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16-18 травня 2013 р.) / [Відповід. редактори: В. І. Біланюк, Є. А. Іванов]. У 3-ох томах. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – Том 1. – С. 166–169.

14. Зубик А. І. Міграція як чинник формування діаспор та етногеографічних процесів / А. І. Зубик // Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали III Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 15–16 грудня 2015р.). – Луцьк. – 2015. – С. 121–124.

15. Зубик А. І. Наукові проблеми дослідження української діаспори в контексті розвитку географічної освіти в державі / А. І. Зубик // Фундаментальні та прикладні дослідження в географічній, екологічній та хімічній освіті: матеріали науково-практичної Інтернет-конференції (м. Умань, 14-15 листопада 2013 р.). – Умань. – 2013. – С. 45–48.

16. Зубик А. І., Лозинський Р. М. Проблеми суспільно-географічного дослідження української діаспори / А. І. Зубик, Р. М. Лозинський // Всеукраїнська наукова конференція присвяченої 70-річчю кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка (м. Львів, 19–20 листопада 2015 р.). – Львів. – 2015. – С. 148–153. (особистий внесок: збір та опрацювання статистичних даних, участь у оформленні та написанні статті)

АНОТАЦІЯ

Зубик А. І. Сучасна українська діаспора: розселення, соціо-, і демогеографічні процеси. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02. – економічна та соціальна географія. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

У дисертації розроблено теоретичні й методичні засади суспільно-географічного дослідження української діаспори. Визначено суспільно-географічну сутність терміну “діаспора”, проаналізовано етнокультурні критерії програм перепису населення, на основі яких здійснено типізацію країн за інформаційною основою щодо української діаспори, виділено чинники, які впливають на етногеографічні процеси у середовищі української діаспори.

Виявлено сучасний стан та тенденції у розселенні української діаспори, зокрема досліджено зміни її розселення в розрізі макрорегіонів, країн та адміністративних одиниць середньої і нижньої ланки; досліджено поширення української мови у світі, статевовікову структуру української діаспори та її освітній рівень. Виділено основні чинники зменшення чисельності українців, закономірності у поширенні української мови.

Проаналізовано найважливіші проблеми вітчизняної діаспоральної політики та суспільно-географічних досліджень української діаспори, подано рекомендації щодо їх вирішення. На основі аналізу результатів переписів населення здійснено типізацію країн, де проживає численна українська діаспора.

Ключові слова: демогеографічні процеси, діаспоральна політика, етнічна меншина, етнічна територія, етнічний склад населення, етногеографічні процеси, етногеографія, етномовна географія, мова домашнього спілкування, мовний склад населення, рідна мова, українська діаспора.

АННОТАЦИЯ

Зубык А. И. Современная украинская диаспора: расселение, социо-, и демогеографические процессы. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02. – экономическая и социальная география. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

В диссертации разработаны теоретические и методические основы общественно-географического исследования украинской диаспоры. Определено общественно-географическую сущность термина “диаспора”, проанализированы этнокультурные критерии программ переписей населения, на основе которых осуществлена типизация стран за информационной основой относительно украинской диаспоры, выделены факторы, которые влияют на этногеографические процессы в среде украинской диаспоры.

Выявлено современное состояние и тенденции в расселении украинской диаспоры, в частности исследованы изменения в расселении украинской диаспоры в разрезе макрорегионов, стран и административных единиц среднего и нижнего звена, распространение украинского языка в мире, половозрастная структура украинской диаспоры и образовательный уровень. Выделены основные факторы уменьшения численности украинцев, закономерности в распространении украинского языка.

Проанализированы важнейшие проблемы отечественной диаспоральной политики и общественно-географических исследований украинской диаспоры, даны рекомендации по их решению. На основе анализа результатов переписей населения совершенно типизацию стран, где проживает многочисленная украинская диаспора.

Ключевые слова: демогеографические процессы, диаспоральная политика, этническое меньшинство, этническая территория, этнический состав населения, этногеографические процессы, этногеография, этноязыковая география, язык домашнего общения, языковой состав населения, родной язык, украинская диаспора.

ANNOTATION

Zubyk A. I. Modern Ukrainian diaspora: resettlement, socio- and demogeographical processes. – Manuscript.

Dissertation for granting the academic degree of Ph. D. of geographical Sciences, specialty 11.00.02. – economic and social geography. – Lviv National Ivan Franko University. – Lviv, 2017.

The thesis presents a comprehensive analysis of the problem of Ukrainian diaspora. The theoretical and methodological foundations of its social and geographical research are

elaborated. Defined socio-geographic basis for the term “Diaspora” in the interpretation of different fields scholars, clarified the methodology for the research of diaspora. Based on the programmes of censuses that had been conducted in the countries of residence of the Ukrainian diaspora, were analysed ethno-cultural criteria by which to identify Ukrainians. Carried out classification of countries according to the information basis of the census. The factors that affect the migration of Ukrainians and ethno geographic processes in the environment of the Ukrainian diaspora were allocated. Analysed publications on the subject of diaspora, and the main scientific works, which reveal the theoretical and practical aspects of the research topic.

The thesis defines the peak migration periods and the number of Ukrainians who has emigrated from Ukraine at each of them. Also clarified the periods of the Ukrainian ethnic territory formation and determined the Ukrainian ethnic territories, which are part of other countries. Carried out a detailed analysis of the economic indicators that affect the decision to migrate. Selected main countries to which is directed the modern labour migration.

Analyzed the resettlement of Ukrainians in 27 countries. According to the results of census were created maps of settlement in the terms of the administrative units of middle and lower level. Particular attention is paid to the resettlement of Ukrainians in the Ukrainian ethnic territories, which included to other countries. Revealed the dynamics of the increase and decrease of the number of Ukrainians in the last decade, as well as the main causes that affect it. The thesis also revealed changes in the resettlement of the Ukrainian diaspora in terms of macro-regions.

Set the number of native Ukrainian speakers in the world based on ethno linguistic criterion in the population census; defined ethnolinguistic conformity of Ukrainians in terms of administrative units; founded the regularity in spreading of Ukrainian language in the world.

The analysis of age-sex structure of the Ukrainian diaspora was conducted. Discovered educational level of Ukrainians, held its comparison with the representatives of the titular nation.

The thesis considers the problems of Diaspora issues and provides recommendations for their solution. The obtained results can be used by public authorities at various levels for the formation of Diaspora policy in addressing cultural, linguistic, legal and educational needs, to be applied in the preparation of the Ukrainian language development in the Ukrainian Diaspora programs.

Theoretical and applied provisions of the dissertation can be used in the teaching of academic subjects “Geography of population, Geography of migration”, “Ethnic geography”.

Keywords: demogeographical processes, diaspora policy, ethnic minority, ethnic territory, ethnic composition of the population, ethnogeographical processes, ethnogeography, ethno-linguistic geography, home language, language composition of population, native language, Ukrainian diaspora.

*Підписано до друку 2017 р. Формат
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк на різнографі.
Умов. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам.*

Друк: